

О. В. Ленартович

НЕОЛІТИЧНА КЕРАМІКА З ПОСЕЛЕННЯ ЄЗУПІЛЬ І

Стаття присвячена дослідженню багатошарової пам'ятки неподалік смт. Єзупіль Тисмецького району Івано-Франківської обл., в урочищі «Гарнізон». У статті подано систематичний опис керамічного комплексу, отриманого під час досліджень пам'ятки Єзупіль І.

Ключові слова: неоліт, культуру лінійно-стрічкової кераміки, кухонний посуд, столовий посуд.

Археологічною експедицією Інституту українознавства імені І. Крип'якевича та Львівського національного університету імені І. Франка під керівництвом О. Ситника вже кілька років посіпіль (починаючи з 1998 р.) проводяться археологічні дослідження багатошарової пам'ятки неподалік смт Єзупіль Тисмецького району Івано-Франківської обл., в урочищі «Гарнізон». У результаті розкопок виявлено неолітичний культурний шар із багатим археологічним матеріалом, серед якого найчисельніше представлена кераміка — близько 300 фрагментів.

Неолітичний керамічний комплекс з поселення Єзупіль І репрезентує культуру лінійно-стрічкової кераміки і може бути поділений на дві умовні групи: кухонний (рис. 1) та столовий посуд (рис. 4; 5). У переважній більшості кераміка представлена дрібними фрагментами, що ускладнило ґрунтовний аналіз виявленого матеріалу.

Кухонний посуд виготовлений з глини, в складі якої простежуються домішки піску, товчений камінь та кераміка, а також органічні речовини (солома, полова, трава, зерно). Випал слабкий, нерівномірний. Такий посуд грубо-стінний (товщина стінок від 0,5 см до 1,5 см). У зламі одно-, дво- або трьохшаровий. Кухонна кераміка переважно чорного та сірого кольорів, іноді з жовтим або оранжевим відтінком. Поверхня нерівна.

На відміну від кухонної, столова кераміка виготовлена з відмуленої глини, з незначною природною домішкою дрібного піску, інколи шамоту та незначної кількості товченого каменю. Стінки посуду тонші, ніж у столового, і становлять від 0,3 до 0,9 см. Поверхня заглажена. Випал слабкий. Посудини сірого, сіро-жовтого або коричневого забарвлення.

Нааявні в керамічній колекції знахідки, незважаючи на стан їх збереження, дали можливість повністю або частково відтворити форми посуду.

КУХОННА КЕРАМІКА

ПІВСФЕРИЧНІ У ПРОФІЛІ ЧАШІ

Серед кухонного посуду найчисленніше представлені півсферичні у профілі чаші. Це опуклобокі посудини висотою 9—11 см, із дещо увігнутими до середини вінцями діаметром 9,5—16 см. Діаметр найбільшої опуклості тулуба становить 12,5—16,5 см. Стінки товщиною 0,4—0,7 см. забарвлені, здебільшого, у сірий та коричневий колір, у зламі переважно дво- або трьохшарові. Вінця потоншені, заокруглені товщиною 0,4—0,5 см (рис. 1, 2—4), хоч іноді трапляється незначне потовщення в районі вінця (0,5—0,6 см) (рис. 1, 1).

Часто керамічні вироби такого типу орнаментовані наліпними виступами (рис. 1, 3, 7, 8), іноді з увігнутим верхом (рис. 1, 4, 5, 9), або ж заглибленнями у вигляді пальцевих вдавлень (рис. 1, 6).

Найближчі аналоги півсферичних чаш маємо із поселення Більшівці [Януш, 2004, с. 158—159], Незвисько [Пассек, Черньш, 1963,

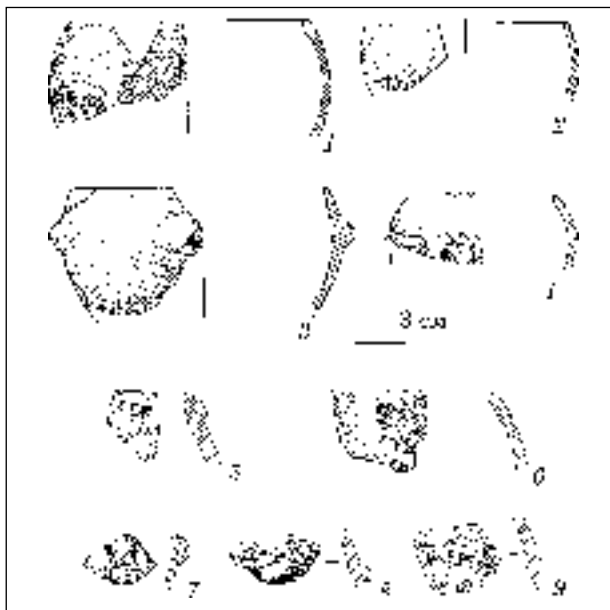

Рис. 1. Єзупіль 1. Кухонна кераміка

с. 15—19], Блищанка [Конопля, 2008, с. 206], Котоване [Свешников, 1954, с. 116—117].

ЛІЙЧАСТОПОДІБНІ МИСКИ

Представлені трьома екземплярами (рис. 2, 1—3). Це невеликі посудини висотою 4—6 см, діаметром вінець 14 см. Одна з них, майже повністю збережена миска, має конічні стінки товщиною 0,7—0,8 см та дещо увігнуте у середину дно діаметром 5 см і товщиною 0,9 см (рис. 2, 1). Поверхня переважно нерівна, орнамент відсутній.

Схожий тип посуду зустрічаємо на пам'ятках КЛСК у Незвиську [Пассек, Черныш, 1963, с. 15—19] та в Котованому [Свешников, 1954, с. 118].

ГОРЩИКИ

Окрему групу складають горщики банкоподібної форми із слабо вираженими плечиками та високою прямою горловиною, що плавно переходить у дещо опуклий тулуб (рис. 3). Лише в одному випадку помітний різкий перехід горловини у опуклий тулуб (рис. 3, 1). Вінець переважно мають округлі краї, діаметром 10—22 см. Висота горловини становить у середньому 3—8 см. Поверхня гладка або нерівна, сірого та коричневого забарвлення.

На одному з горщиків у місці переходу горловини у тулуб простежується декор у вигляді пальцевих вдавлень (рис. 3, 6).

Аналоги описаної кераміки зустрічаємо серед матеріалів з розкопок в Незвиську [Пассек, Черныш, 1963, с. 15].

Колекцію кухонного посуду доповнюють фрагменти середніх (близько 90 екз.) частин тулубів типологічно неокреслених посудин.

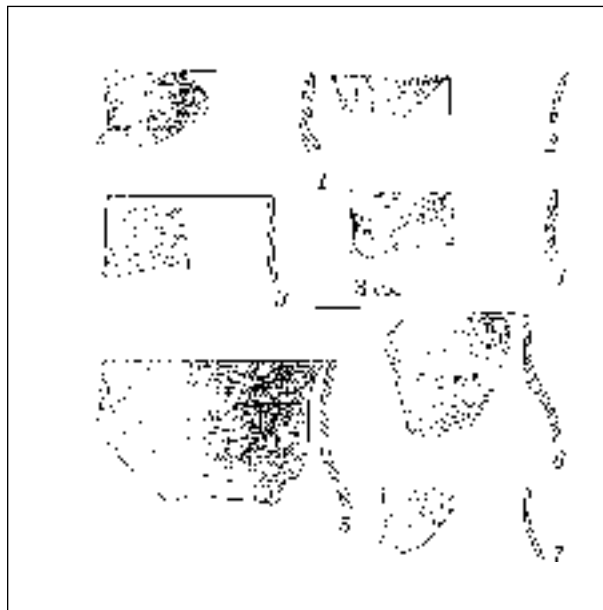

Рис. 2. Єзупіль 1. Лійчastoподібні миски

СТОЛОВА КЕРАМІКА

ПІВСФЕРИЧНІ У ПРОФІЛІ ЧАШІ

Столовий посуд, так само як і кухонний, найчисленніше репрезентують півсферичні у профілі чаші.

На відміну від кухонних півсферичних чаш, столові чаші мають дещо менші розміри, а також характерний лінійно-стрічковий орнамент. Зокрема, до цього типу відносяться чаші висотою 7—9 см із дещо увігнутими до середини віньцями діаметром 9—14 см. Діаметр найбільшої випуклості тулуба становить 12—16 см. Стінки товщиною 0,3—0,5 см забарвлені здебільшого у сірий та коричневий колір, у зламі переважно двошарові. Віньця потоншені, заокруглені, товщиною 0,3—0,4 см (рис. 4).

На стінках часто зустрічається орнамент. Найхарактерніший декор — паралельні прямі врізні лінії, нанесені під віньцями (рис. 4, 3). Іноді на лініях або під ними простежено штампи у вигляді невеличких ямок (т. зв. нотний орнамент) (рис. 4, 4, 6). Увагу привертає фрагмент чаші із трьома паралельно направленими горизонтальними прямими врізними лініями, на які вертикально нанесено відтиски видовжено-овального штампа (т. зв. желізовський орнамент) (рис. 4, 2). До недавнього часу вважалося, що орнамент такого типу не зустрічається на теренах України [Dębiec, Dzbyński, 2007, s. 53 — 65], виняток становить лише поселення Гнідава на Волині, де виявлено кераміку із схожим до желізовського орнаментом [Охріменко, 2002, с. 7].

Аналоги цього типу кераміки маємо із поселення Більшівці [Януш, 2004, с. 158—159], Незвиську [Пассек, Черныш, 1963, с. 15—19], Блищанка [Конопля, 2008, с. 198—206], Уличне [Конопля, 1999, с. 130—134].

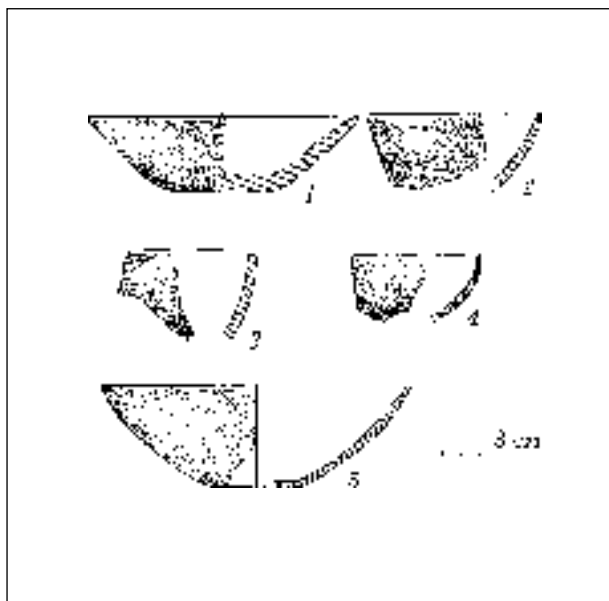

Рис. 3. Єзупіль 1. Банкоподібні горщики

ЛІЙЧАСТОПОДІБНІ МИСКИ

Серед столової кераміки в значній мірі представлені лійчastoподібні миски висотою 5—6 см. Вінця мають прямі чи округлі потоншені краї, діаметром 15—16 см. Стінки ледь округлі товщиною 0,4—0,55 см. Дно рівне товщиною 0,4—0,5 см — в діаметрі значно менше за вінця і становить у середньому 4—6 см. Поверхня лійчastoподібних мисок гладка або нерівна, колір сірий, коричневий та охристий (рис. 2, 4, 5).

Найближчими аналогіями може виступати кераміка із поселень Незвисько [Пасек, Черныш, 1963, с. 15—19], Блищанка [Конопля, 2008, с. 199].

Колекцію столового посуду доповнюють фрагменти верхніх — 25 екземплярів та середніх — більше 120 екземплярів частин тулубів типологічно не окреслених чаш з опуклими стінками. Деякі з них розглянемо детальніше. Увагу привертають два невеликі фрагменти сіро-коричневого кольору із декором у вигляді паралельних врізних ліній, що, можливо, утворюють ромб. На одному з них у нижньому куті ромба нанесено чотири вертикально розміщені штампи у вигляді невеличких ямок. У середині ромба простежено дві (можливо три) паралельні лінії, які також закінчуються невеличкими ямками (рис. 5, 1). Схожий орнамент маємо на поселенні Незвисько [Пасек, Черныш, 1963, с. 37]. На іншому фрагменті на стику ліній нанесено два відтиски овального штампа (рис. 5, 9).

Цікавим є фрагмент середньої частини посудини сірого кольору товщиною 0,9 см із декором у вигляді подвійного зигзага у поєднанні з трьома відтисками овального штампа, з'єднаних між собою (рис. 5, 2). Аналоги такого штампа знаходимо на поселенні у Жешові. [Kadrow, 1997, s. 5—27].

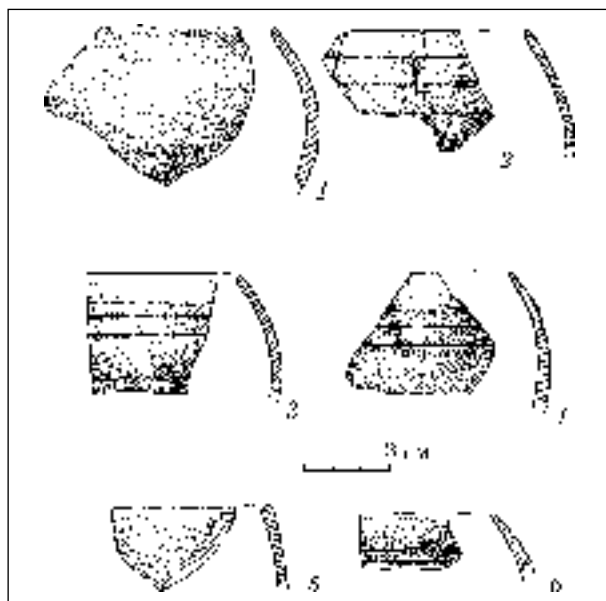

Рис. 4. Єзупіль 1. Столова кераміка. Півсферичні чаші

На пам'ятці виявлено також декілька фрагментів кераміки із орнаментом у вигляді вертикальної врізної лінії, від якої в обидва боки відходять косі лінії. Схожий орнамент відомий на Торському поселенні [Черныш, 1962, с. 85].

Зустрічається орнамент у вигляді двох або декількох асиметричних ліній (рис. 5, 3), які

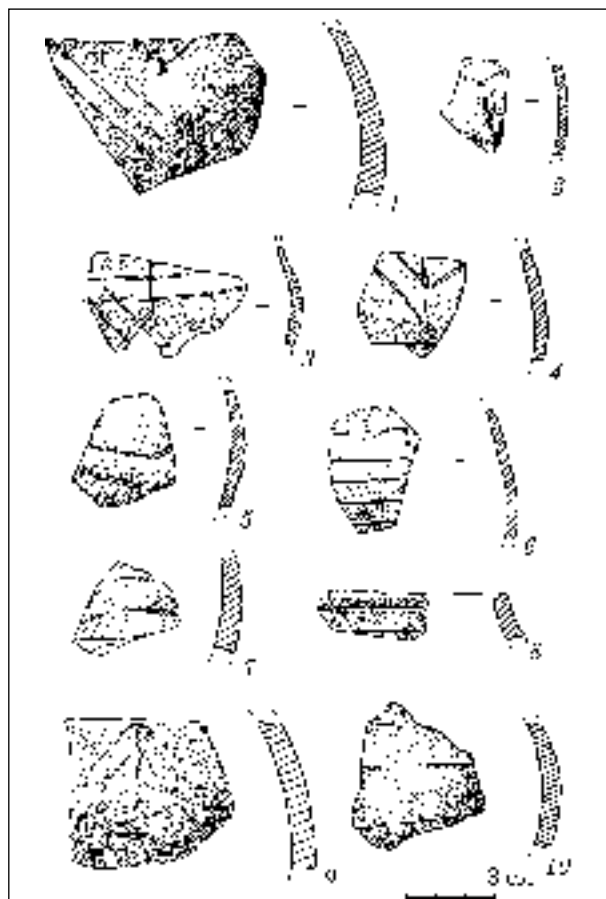

Рис. 5. Єзупіль 1. Столова кераміка

іноді перетинають скошені борозенки (рис. 5, 5). Аналоги такого декору простежуємо на кераміці з поселення у Торському [Черныш, 1962, с. 85], а також у Жешові [Kadrow, 1997, s. 5—27] та Уничові [Hájek, 2005, s. 123].

На поселенні виявлено багато фрагментів кераміки із декором у вигляді горизонтальних паралельних прямих врізних ліній, нанесених як під вінцями, так і в середній частині посуду (рис. 5, 6—8, 10). Такий орнамент є типовим для КЛСК і зустрічається практично на всіх пам'ятках досліджуваної культури [Свешников, 1954, с. 116—118; Пассек, Черныш, 1963, с. 15—19; Конопля, 1999, с. 130—134; 2008, с. 198—206].

До певної міри проблематичним є датування неолітичної кераміки з поселення Єзупіль I. На перший погляд, фрагменти посуду вказують на приналежність до класичного (середнього) т. зв. нотного періоду КЛСК. Однак на поселенні виявлено декілька уламків півсферичної чаші, прикрашеної потрійними рядами прямих врізних ліній, з'єднаних відтисками видовжено-овального штампа. Подібний орнамент притаманний посуду пізнього періоду або т. зв. залізновського етапу існування КЛСК. Можна припустити, що неолітична кераміка з поселення Єзупіль I пов'язана із фінальною фазою середнього та початковою фазою пізнього періодів існування КЛСК. Проте більш точне датування можливе лише після детальнішого дослідження пам'ятки.

Конопля В. Нове поселення культури лінійно-стрічкової кераміки у Верхньому Подністров'ї // Львівський археологічний вісник. — Львів, 1999. — Вип. I. — С. 130—134.

Конопля В. Поселення культури лінійно-стрічкової кераміки Блищанка на Сереті // Вісник Інституту археології. — Львів, 2008. — Вип. 3. — С. 196—222.

Охріменко Г.В. Неоліт Волині: Автореф. дис.... канд. Іст.наук. — К., 2002.

Пассек Т.С., Черныш Е.К. Памятники культуры линейно-ленточной керамики на территории СССР // САИ. — М., 1963. — Вып. Б I-II.

Свешников И.К. Культура линейно-ленточной керамики на территории Верхнего Поднестровья и Западной Вольны // СА. — 1954. — № 20. — С. 100—130.

Черныш Е.К. Неолитическое поселение у с. Торское на Днестре // КСИА АН СССР. — 1962. — Вып. 92. — С. 83—86.

Януш В. Верства культуры лінійно-стрічкової кераміки на багатощаровому поселенні в урочищі Кути біля смт Більшівці // Збереження та використання культурної спадщини України: проблеми та перспективи: М-ли міжнар. ювіл. наук. конф. (Галич, 4—6 листопада 2004). — Галич, 2004. — С. 158—159.

Dębiec M., Dzbyński A. Nowa epoka: pierwszy rolnicy w Polsce Połudnowo-Wschodniej i na Zachodniej Ukrainie (VI—V tys. p. n. e.) // U źródeł Europy Środkowo-Wschodniej pogranicze polsko-ukraiński w perspektywie badań archeologicznych. — Rzeszów, 2007. — S. 53—65.

Hájek Z. Ohrazené areály kultury s lineární keramikou na Moravě (II). Uničov na nivách // Archaeologiae Regionalis Fontes. — Olomouc, 2005. — 7.

Kadrow S. Osada kultury ceramiki wstęgowej-rytej na stanowisku 3 w Rzeszowie-Staromiejsiu // Materiały I Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego. — Rzeszów, 1997. — T. XVIII. — S. 5—27.

O. V. Lenartovych

NEOLITIC CERAMICS FROM SETTLEMENT EZUPIL I

The article is devoted to researching multilayer settlement near Ezupil I. in Ivano-Frankivska region. In the article, scientist describes ceramic complex is got while researching of the settlement Ezupil I.